

EL BÚNQUER A LA PLATJA DE LES DUNES DE SANTA SUSANNA (1938)

D'ençà l'intent franquista de desembarcar a Roses (octubre de 1936), tota la costa catalana esdevé un punt sensible que calia protegir. La costa del Maresme, amb el pas de la carretera i la via del ferrocarril, a banda de l'important nombre d'empreses que necessiten subministraments o envien trameses, serà un punt feble d'aquesta necessària defensa. Quatre bateries de costa (Malgrat, Calella, Caldetes i Montgat) i un important nombre de nius de metralladora i fortins, no haurien pogut aturar un desembarcament en profunditat, això no obstant, els comitès antifeixistes primer, els ajuntaments després i, especialment, el Ministeri de Defensa del Govern de la República, no abandonaren pas aquesta costa estratègica i encarregaren a brigades de treball la construcció d'un bon assortit de punts forts. Una mostra més de la preocupació pel tema de la defensa, serà la pròpia ubicació de la Conselleria de Defensa de Malgrat de Mar just al costat de la via del tren.

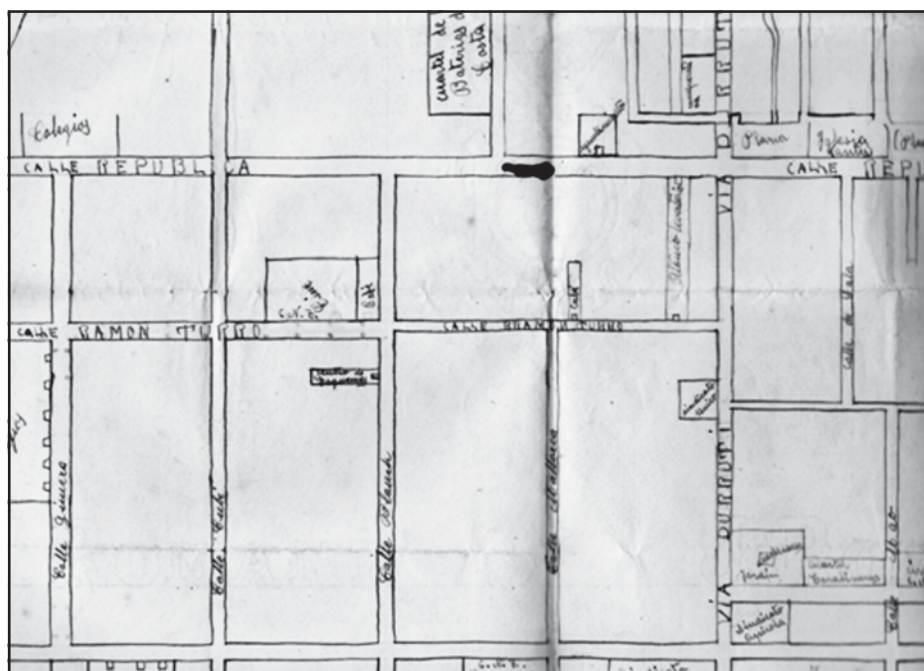
Per si el primer avís no havia estat suficient, el 30 de maig de 1937 un submarí franquista torpedinà i enfonsà el vaixell *Ciutat de Barcelona* al cap de Tordera, prop de Malgrat. Aleshores, ningú no podia tenir cap mena de dubte sobre la urgent necessitat de reforçar aquest punt de la costa, però tampoc no es va fer. La construcció del búnquer que ens ocupa no es féu fins després de la batalla de l'Ebre i quedà enllestida el 6 de novembre de l'any 1938, quan ja no podia tenir cap utilitat pràctica i cap pla de desembarcament era necessari, màxim tenint els franquistes tot un exèrcit preparat per a la invasió terrestre.

L'objecte del nostre estudi és una fortificació de defensa de costa (búnquer o niu de metralladora) de formigó armat, construïda per una brigada de treballadors forans reclutats pels comitès/ajuntaments republicans (cas de Premià de Mar o de Calella, per exemple) o bé per l'exèrcit republicà (cas de Santa Susanna). El seu objectiu era prevenir un intent de desembarcament franquista i, també, servir com a punt d'observació i control del pas de l'aviació feixista italiana, aliada als franquistes, que operava des de la base de Pollença (Mallorca).

Durant la guerra no s'emprà i quedà intacta, hauria estat de nul·la utilitat en cas d'atac aeri i de feble eficàcia en cas de desembarcament, si bé hauria servit per vigilar el territori com a punt avançat i, certament, tenien la funció psicològica

de donar seguretat. Avui ajuden també a rememorar els vint bombardeigs i setant-tres morts comptabilitzats a les poblacions del Maresme. Va ser els darrers dies de la guerra quan van tenir lloc els bombardeigs més perillosos, entre el 21 i el 26 de gener de 1939; els de les poblacions de Malgrat de Mar, El Masnou, Arenys de Mar i Premià de Mar van causar trenta-dos morts o, el que és el mateix, un 45,07% del total.

PLÀNOL DE MALGRAT DE MAR (1937)

Font: AJA

Ens indica la ubicació de la caserna de les bateries de costa i la ubicació (a la part inferior) de la Conselleria de Defensa-CNT. Aquests emplaçaments, conjuntament amb el de la caserna dels carrabiners, constitueixen una prova evident de la preocupació que tenien molts comitès/ajuntaments de la costa pels temes de defensa.

DESCRIPCIÓ DE LES CARACTERÍSTIQUES

El SSN-03 (numerat així per Alay-Montlló) és una fortificació republicana de defensa de costa construïda per brigades de treballadors reclutades per l'exèrcit republicà. Quedà enllestida el diumenge 6 de novembre de l'any 1938, així, podem dir amb tota seguretat que va ser una de les últimes, sinó la darrera, a ser construïda, quan la guerra ja estava perduda.

És una estructura de formigó armat i està situada sobre una base de pedra. Disposava d'un estret i enfondit passadís posterior amb lleugeres parets de formigó –avui desaparegudes– que permetien accedir a l'interior de la fortificació a l'abric de les bales enemigues; a mà dreta, presenta un petit armari.

L'espai interior conté una petita habitació de dos o tres metres quadrats i un banc elevat per col·locar una metralladora pesant, servida per dos homes, amb el corresponent espai per a les caixes de munició. Les dues grans espitlleres frontals d'observació són boques de foc de gran obertura, de tal manera que tenen un gran angle de tret.

Feta amb una carcassa rectangular de formigó armat (3,65 m x 2,70 m), amb frontal arrodonit, cobert d'una volta bombada reforçada de gruix consistent, que permetia aguantar atacs convencionals, però no bombardeigs a gran escala, va calçada per una gran llosa de formigó. Presenta un bon estat de conservació.

Té un accés posterior per un passadís en colze. Hi ha una banqueteta, en tot el perímetre del frontal interior, per col·locar-hi una metralladora. S'hi entrava per una porta protegida per dues pantalles de formigó i un pas enfondit.

Es trobava entre 50 i 100 metres del bot de l'aigua. A aquesta defensa, calia possiblement sumar-hi rases, sacs de sorra, canyes i altres elements de camuflatge. El seu emplaçament és estratègic, prop d'una riera i al costat de la via del tren, a uns 150-200 metres de la línia de la costa.

L'inici de la construcció del búnquer de la Platja de les Dunes va ser el 6 d'octubre de 1938 i s'enllestí justament dos mesos més tard.

El búnquer estudiat no era una unitat completament aïllada, sinó que integrava un conjunt local amb dues altres fortificacions i, a més, formaven part i completaven el sistema de defensa de la costa de Montgat a la Tordera, que era farcida amb no menys de cinquanta búnquers; també hi havia unes quatre bateries d'artilleria emplaçades a punts forts elevats.

Completaven el sistema de fortificacions a Santa Susanna (Montagut de Mar durant la guerra) dos búnquers més, avui desapareguts. Un d'ells, de tipologia semblant al descrit i, l'altre, també desaparegut, de dimensions molt més grans, situat estratègicament prop de la riera, que probablement emplaçava un petit canó de costes i seria un centre de comandament o comunicacions.

MÈTODES CONSTRUCTIUS

Aquest búnquer, com es llegeix a la inscripció lateral, el van edificar els brigadistes –es refereix a la brigada d'obers que el construï– que deixaren la marca, així com també la data en la qual s'enllestí.

Va ser una construcció que es dugué a terme amb uns mètodes molt innovadors. Joan Font i Vila, torderenc, veí de Calella, a l'edat de 16 anys, devia ser l'estiu de 1937, es trobava treballant de fuster a una col·lectivitat de Calella quan el tinent Borràs (arquitecte) es presentà per reclutar fusters per fer els motllos de l'encofrat que, al seu torn, serviria per posar el formigó armat de les fortificacions. Recorda que els oferiren un sou de dotze pessetes diàries, és a dir, setanta-dues pessetes setmanals, molt per sobre del que es cobrava fent de fuster i a qualsevol altre ofici o, fins i tot, el dels milicians, que cobraven deu pessetes setmanals. Pensant, a més, que així es lliuraria d'un reclutament forçós per anar al front, s'apressà a apuntar-se a la brigada de fortificacions. Va presentar-se a Sant Pol de Mar per oferir-se a l'oficial i al mestre d'obres Lluís Serrat.

De moment, el van provar, encarregant-li de fer una estructura coberta per a la trinxera de terra i a la sortida del túnel (prop la casilla de Calella).

«Anàrem al bosc, tallàrem pins i vaig fer un vestiment que s'encastà i les espitlleres. També es va fer una casamata a cada angle de la paret del cementiri que anava guarnida amb espitlleres fetes per mi».

A més a més, a l'espai on operava la seva brigada de treball, que era de Canet de Mar a Santa Susanna –d'Arenys a Mataró n'hi havia una altra– es van fer trinxeres a La Murtra (a mig camí de Canet de Mar), dues fortificacions i un búnquer a Sant Pol de Mar, a Calella hi havia el búnquer del camí de ronda, prop del restaurant La Gàbia, una fortificació prop de la Riera i la del cementiri. Més enllà es passava al búnquer del Poblenou (Pineda) i un parell a Pineda, un d'ells, en un antic càmping prop de l'antiga caserna de la Guàrdia Civil, després ja venien els de Santa Susanna.

La brigada de treball es dividia en dues patrulles.

El procés de construcció d'un búnquer era laboriós. Primerament, es feien uns pous profunds a la sorra de la platja que s'omplien de ciment i pedres, extretes pel picapedrer Pastor, amb dinamita, de la pedrera de la Murtra de Canet de Mar, que arribaven en camions. Aquest era part del material del calçat de la llosa de la base.

Una vegada fet el calçat, calia fer el forjat circular de fusta que, al seu torn, s'ompliria de formigó armat.

En Joan Font feia el motllo del caixó de fusta, les parets eren de vuitanta centímetres i els paletes traginaven pedres, grava, ciment pòrtland i ferro. Per la seva edat, l'eximiren de fer feines molt dures, «em digueren que res de pic i pala», a canvi, treballava amb les barnilles de ferro fent quadres de dotze o catorze centímetres lligats amb filferro, on després es posava el formigó.

ELS DARRERS FETS BÈL·LICS A MONTAGUT DE MAR (SANTA SUSANNA)

Els fets bèl·lics locals, narrats per l'historiador local el doctor Josep M. Massons, es circumscriuen al 30 de gener de 1939, quan les tropes italianes del CTV ocuparen Arenys de Mar i aleshores les desballestades tropes republicanes intentaren establir un petit focus de resistència a Santa Susanna. Per tal motiu, emplaçaren dos canons al pla de la finca de can Rabassa i dos obusos al bosc que hi ha damunt la masia. El duel artiller durà onze hores, la plana quedà sembrada de cràters de l'artilleria franquista. En contrapartida, quan els nacionals van ocupar Santa Susanna (durant la tarda del dia 31 de gener), van emplaçar unes peces d'artilleria a can Bassas (al pla) que disparaven sobre Maçanet. No hi ha ni el més mínim indici d'ús dels búnquers de la platja.

USOS POSTERIORS

Un cop acabada la Guerra Civil, durant la dècada dels anys 40, l'exèrcit pensà a mantenir aquestes estructures en bon estat com a destacaments d'observació per defensar-se d'una possible invasió aliada, però la Guàrdia Civil va utilitzar aquestes construccions com a fortí de destacaments d'observació per combatre el contraban marítim. A finals dels anys 50, van ser ocupats per moltes famílies d'immigrants que no podien pagar un allotjament.

En la postguerra, serviren de punts de vigilància per interceptar el contraban o com a punt de guaita per als caçadors d'ocells. Posteriorment, van anar quedant en l'oblit.

ACTUALITAT

Actualment, quaranta-tres búnquers segueixen en peu a la comarca, segons la informació recopilada en consultar-hi arxius i ajuntaments. Un estudi dels historiadors Jordi Montlló i Joan Carles Alay, determina que al 1998 hi havia quaranta búnquers antiaeris.

Dels tres búnquers que corresponien a Santa Susanna, dos ja han desaparegut, un d'ells erosionat per la mar; l'altre, ubicat al costat d'una riera, era de gran format, la qual cosa fa pensar que seria el lloc de comandament i que, possiblement, s'hi podria instal·lar algun canó. Recordo perfectament que a finals dels anys 70, o primers dels 80, a fi d'eixamplar el camí o passeig Marítim, aquesta estructura va ser primerament dinamitada en la seva base i els dos o tres blocs resultants foren eliminats amb martells neumàtics. Segons Joan Font, es tombà per una rierada i, com que la mainada hi entrava per jugar, l'Ajuntament de Santa Susanna decidí treure-la.

El 9 de juny de 2008, l'Ajuntament de Santa Susanna declarà Béns Culturals d'Interès Local diversos elements patrimonials (BCIL), a fi de conservar els elements arquitectònics d'interès patrimonial, promocionar-los turísticament i donar-los un valor afegit a la cultura i la identitat.

Un dels elements catalogats és el Búnquer de la platja de les Dunes. Aquesta declaració es planteja en el marc del Projecte de Béns d'Interès Cultural i Patrimonial de Santa Susanna.

El mes de juny de 2008, l'Ajuntament va encarregar un estudi als historiadors Jordi Amat i Jordi Montlló. El mes de juliol, després d'unes petites obres de reconstrucció i senyalització, es va fer la presentació oficial de l'espai del búnquer i s'edità un tríptic.

Jordi Amat i Teixidó
Doctor en història-historiador

BIBLIOGRAFIA

ALAY J.C.; MONTLLÓ, Jordi. «Els búnquers del litoral del Maresme. Un element patrimonial a punt de desaparèixer?», *XV Sessió d'Estudis Mataronins*. Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 28-11-1998).

GRUP BÚNQUERS ARENYS, «Els búnquers de la platja de la Musclera (Arenys de Mar)», *XXV Sessió d'Estudis Mataronins*. Comunicacions presentades. Museu-Arxiu de Santa Maria (Mataró 2009).

MASSONS, Dr. Josep M. *Història de la vila de Santa Susanna*. Editat per l'Ajuntament de Santa Susanna, s/d.

MONTLLÓ i BOLART, Jordi. «Testimonis arqueològics i patrimonials de la Guerra Civil a Catalunya», *Revista Catalana de Museologia*, núm. 1. Museu d'Història de Catalunya (2004).

DIVERSOS

AJA. Arxiu de Jordi Amat -Calella.

Col·lecció de diapositives i estudis d'Alay-Montlló (anys 90).

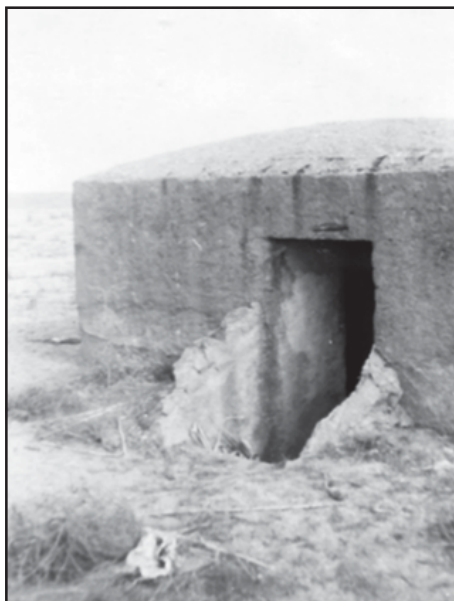
Diari del Maresme, dijous 12 de juny de 2008. Santa Susanna protegeix el seu patrimoni arquitectònic. Article de Ramon Teixidó.

El Periódico de Catalunya, dimecres 14 de novembre de 2008, p. 31. El Maresme recupera búnquers republicans de la Guerra Civil. Entrevista de Fede Cedó a Joan Font.

Entrevista feta per l'autor al senyor Joan Font i Vila (24-07-2009).

Fulletó Búnquer de la Guerra Civil –1938– Platja de les Dunes. Ajuntament de Santa Susanna (juliol 2008).

FOTOGRAFIES DEL BÚNQUER DE LA PLATJA DE SANTA SUSANNA
Font: AJA (Fotos fetes en b/n el mes d'abril de 1977)

FOTOGRAFIES FETES L'ANY 2008

Font: Fulletó informatiu de l'Ajuntament de Santa Susanna, juliol 2008, Sergio Ruíz i Anna Mas
(*El Periódico*)

